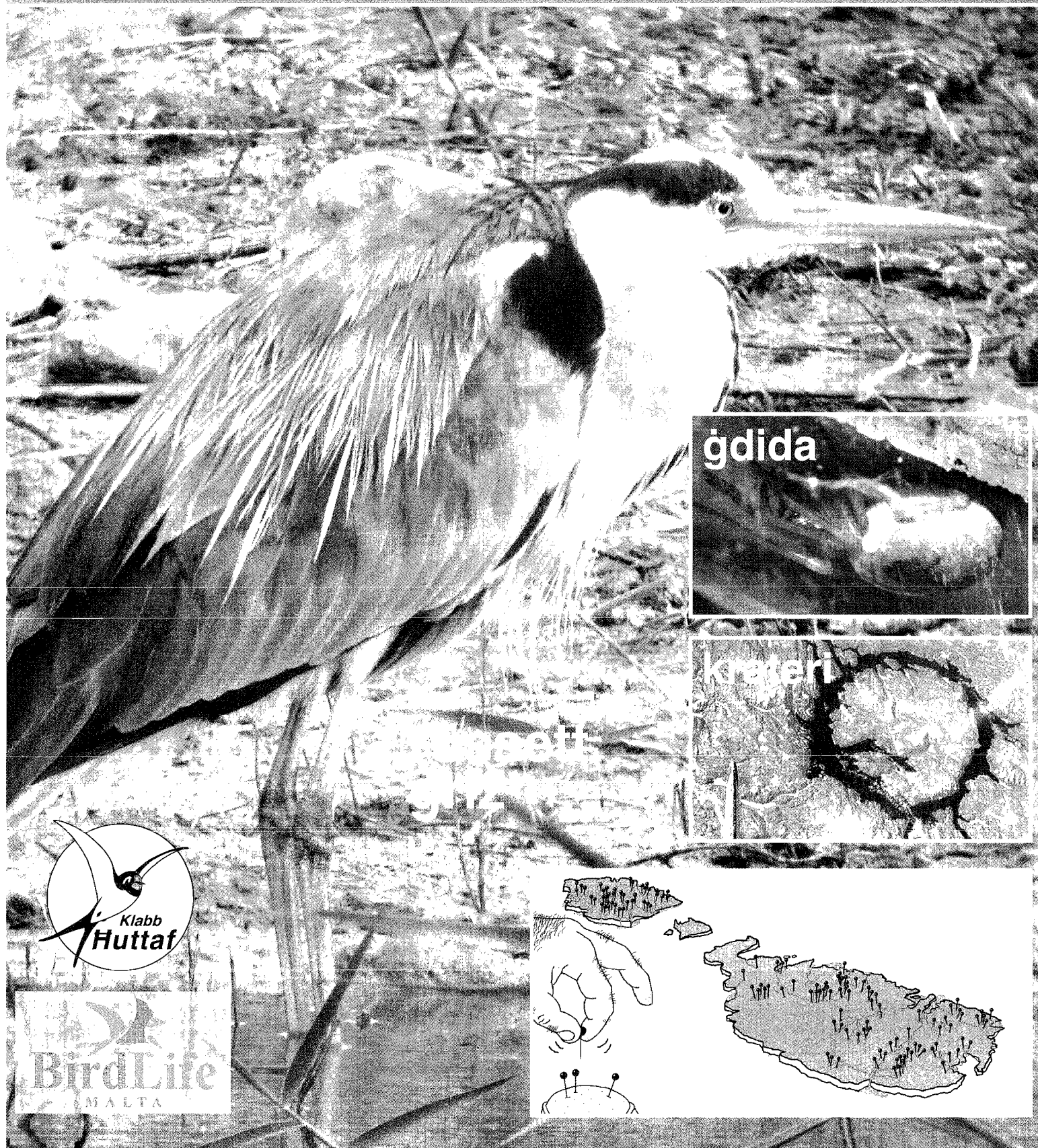

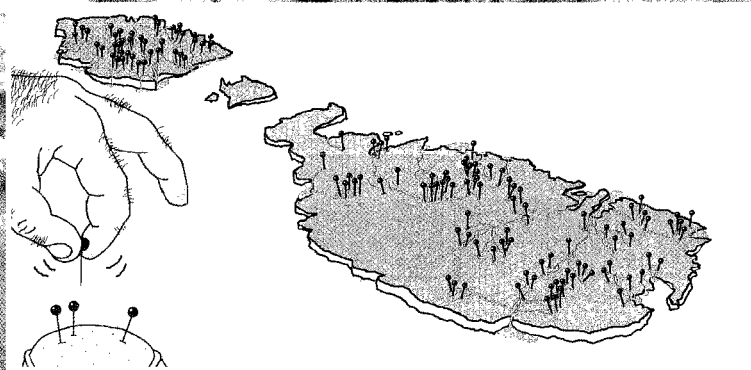
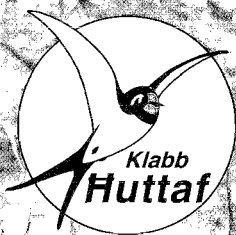
Il-Huttafa

Il-magazin ta' Klabb Huttaf

ġdida

krateri

editorjal	2
ahbarijiet	3
X'ghandna mid-dinja?	4
X'se Naraw?	5
Attività	6
ittra	6
gallerija	7
Bl-gheruq u x-Xniexel	7
Falko	8
Wisq Wisq Dawl	9
Sibtha fix-Xibka	10
Dahhal membru	10
Blummmm!	11
Attakk fuq l-ambjent	12

Hej Huttaf!

Kont qed nara t-televin u ġabu riklam ta' wiehed qed jahsel ir-rotta b'pajp bi pressa qawwija ta' ilma. Madwar dil-biċċa rota kellu xmara shiħa ta' ilma, u għedt mela mur ġibu qed jahsel il-karozza, kemm jahli ilma dal-prodott. Lanqas ilhaqt spiċċajt il-hsieb li ma ġabx mara qed tuża dal-famuż pajp biex tahsel karozza, u madwarha... bahar shiħ. Ajma hej, nispera li hadd f'Malta ma jithajjar jixtri dal-prodott, għax mhux erba' impjanti tar-reverse osmosis ikollna bżonn, imma erbgħin!

Nahseb xbaġtu tisimghu min jghidilkom: Ibżghu għall-ilma! Ibżghu għall-ilma! Ibżghu għall-ilma! Imma bir-raġun, tafux, għax l-ilma huwa l-iktar rizors importanti għall-hajja. Meta n-NASA jibagħtu xi vettura spazjali tissendika pjaneti u qmura oħrajn tas-Sistema Solari¹, dejjem jippruvaw isibu sinjali ta' hajja. X'ifittxu? Arja bħal tad-dinja tagħna? Temperatura bħal tagħna? Xejn minn dan, ifittxu l-ilma! Jekk fuq pjaneta ma jsibux ilma, jaqgħu qalbhom li tista' tgħix xi haġa hemmhekk. Imma jekk jissuspettaw li jkun hemm l-ilma, iqum eċitament shiħ.

Dan il-miraklu li jżommna hajjin tajjeb li nibżghu għalih sew, speċjalment f'Malta, fejn ftit tagħmel xita. Kif tafu, hawn artijiet fejn tagħmel hafna xita, u artijiet fejn ma tagħmel kważi xejn. Jghidu li l-gwerer tal-futur mhux għaż-żejt jew għall-art se jkunu, imma ġlieda shiħa għall-ilma tad-dinja.

U issa ha nhallikom ha mmur nixrob tazż'ilma għax qabadni l-għatx! Čaw čaw.

Ir-russett griż (grey heron *Ardea cinerea*) huwa tajra kbira. Jghix hdejn xmajjar, għadajjar u kanali. Postijiet bħall-Għadira u s-Simar huma tajbin għalih, għax isib il-kenn u anke l-ikel (ħut żgħir). Minhabba li huwa kbir u sabih, hafna kaċċaturi jispawlu u joqtluh, halli mbagħad jibbalzmawh u jzeġnu bih! X'hela ta' hajja! Li toqtol russett huwa kontra l-ligi.

'Sistema Solari: l-xemx bid-disa' pjaneti (bil-qmura tagħhom) iduru madwarha. Id-dinja tagħna hija t-tielet pjaneta fis-Sistema Solari.

Klabb Huttaf

Jason Aloisio, Desirée Falzon, Sylvia Falzon, Victor Falzon, Kathleen Mamo, Mariangela Meli.

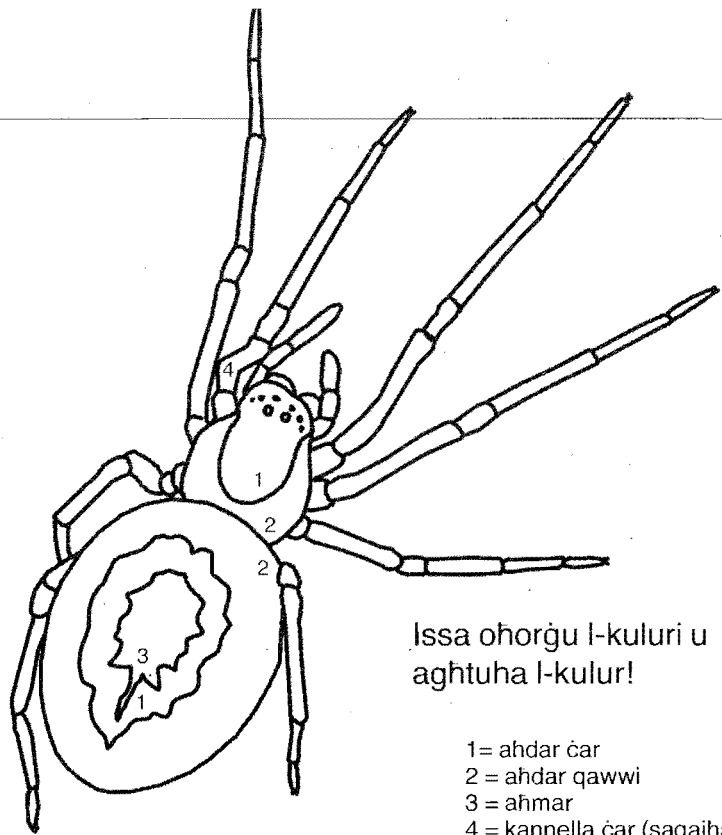
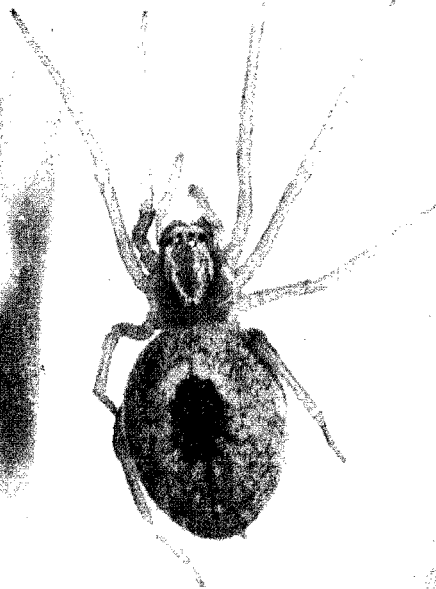
Indirizz BirdLife Malta, 57/28 Triq Rigord, Ta' Xblek MSD 12
tel 21347546 faks 21343239 imejl info@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org
imejl tal-magazin il-huttafa@birdlifemalta.org

Sakemm mhux speċifikat mod ieħor, l-isem BirdLife f'dal-magazin jirreferi għal BirdLife Malta. Materjal mill-magazin jista' jiġi kkupjat basta mhux għal skop kummerċjali, u basta jissemma 'isem il-magazin u tintbagħat lill-BirdLife kopja tal-materjal fejn ġie kkupjat. Publikazzjoni: BirdLife Malta, Ġunju 2006
Disinn u produzzjoni: Victor Falzon
Faċċata: Russett Griż, ritratt ta' Ray Galea
Films: Pixel Services. Stampat: Poulton's Print Shop

Klabb Huttaf huwa t-taqsimma ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taħt it-18. Norganizzaw haġġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, u naghmlu xogħol ambjentali. Nohorġu l-magazin **Il-Huttafa** kull xaharejn għall-membri, u naghmlu hendawts u logħob għal waqt xi attivitajiet. Shubija fi Klabb Huttaf hija Lm3 fis-sena.

Victor Falzon

Issa oħorġu l-kuluri u agħtuha l-kulur!

- 1 = aħdar ċar
- 2 = aħdar qawwi
- 3 = aħmar
- 4 = kannella ċar (saqajha)

Brimba ġdida għal-lista!

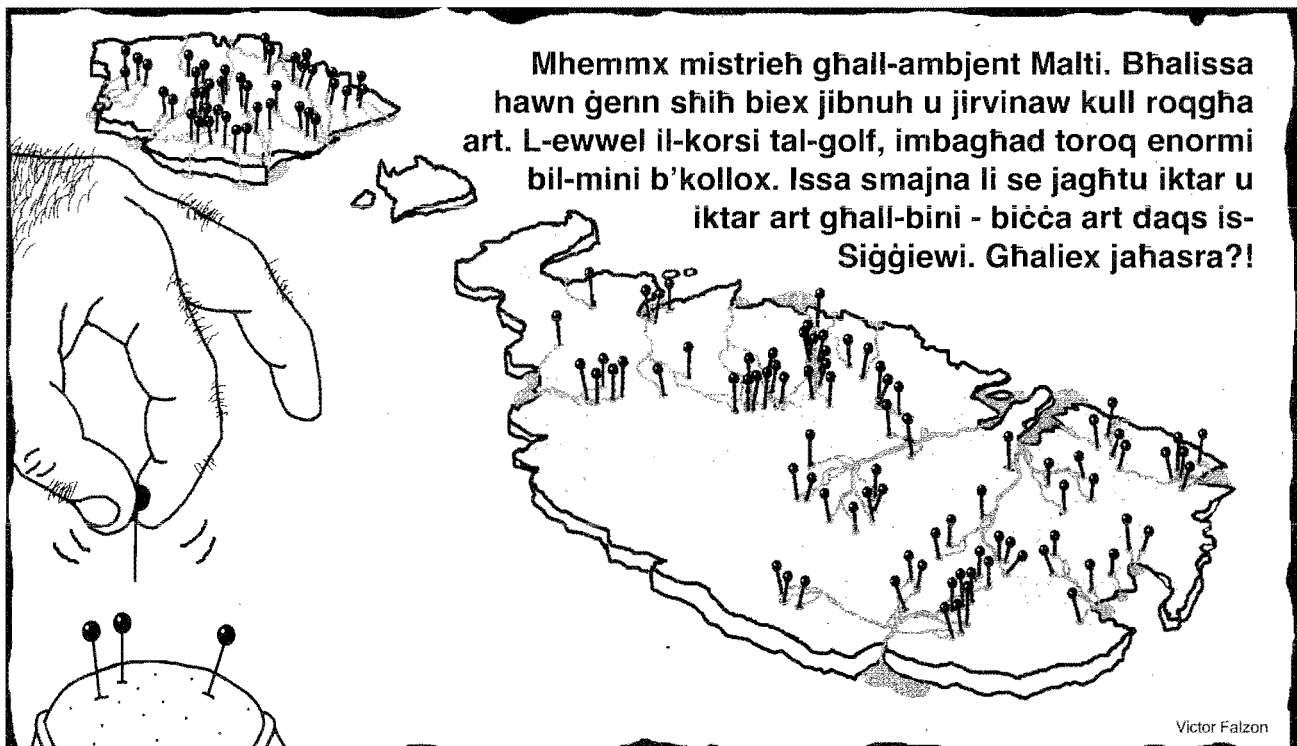
Sentejn ilu f'*Il-Huttafa* 62 u 64 konna ġibna li membri tal-BirdLife u tal-Klabb sabu żewġ brimbiet godda għal Malta. Issa membru iehor sab oħra...

Robert Falzon mill-Mosta sab dil-brimba fid-dar tiegħu. Hija brimba żghira, b'ġisem xi 3mm kollox. imma xorta sabiha hafna - hadra kollha, b'tikka hamra qisha qatra demm f'nofs daharha. Kienet f'mohba żghira tal-harir li ghamlet mal-ħġieġa ta' bieb (ritratt tal-qoxra). Robert malajr ġab il-kamera, ġibdilha ftit ritratti u bagħathom lill-espert tal-brimb,

il-habib tagħna David Dandria, li malajr għarafha bhala *Nigma puella*. B'hekk il-lista ta' brimb Malti issa telgħet għal **137**. Min jaf kemm baqa' iktar! Żommu għajnejkom miftuhin, hbieb. In-natura qiegħda MADWARKOM! Prosit Rob :)

David jgħid li snin ilu kien raha din il-brimba, imma isimha qatt ma deher fil-listi ta' brimb Malti. Issa li reggħet deheret u ntgħarfet minn espert, qed ingibuha fil-maġaġin, u b'hekk ir-rekord ta' Robert huwa uffiċjali.

Komplu ibnu!

Victor Falzon

Komplu kisseru!

Ahbar tajba ghad-Denfil Ċiniż

Ma tantx soltu jaslu ahbarijiet ambjentali sbieh miċ-Ċina. Imma dan l-ahbar thabbar li se tinholoq riserva naturali fil-baħar biex jithares annimal rari: id-denfil abjad :-)

Id-denfil abjad (Chinese white dolphin *Sousa chinensis*) huwa annimal griż bajdani jew fir-roża. Jghix fl-ibhra max-xtut l-iktar taċ-Ċina. B'kollox baqa' biss xi 2000, u nofshom jghixu fid-delta¹ tax-xmara Pearl. Il-Gvern Ċiniż se jiddikjara dil-parti tal-baħar bhala riserva għal dawn id-dniefel. Ir-riserva se tkun kbira 460km², jiġifieri darbtejn daqs Malta. F'dir-riserva ma tithallix issir attività li thedded dan l-annimal rari.

L-ikbar problema se tkun il-hafna drenagg u ilma mnigges li johroġ f'dix-xmara, li qieghed imarrad lid-dniefel.

Ahna nawguraw lill-Gvern Ċiniż suċċess f'dan il-proġett.

¹**delta:** Fejn ix-xmara tinqasam f'hafna xmajjar żgħar u flimkien jiżbukkaw fil-baħar.

X'ghandna mid-dinja

Elettromanixx

Hdejn rahal jismu Serpa, fil-Portugal, qed jibnu pawer stejxin li tibdel id-dawl tax-xemx f'elettriku. Jiġifieri dil-pawer stejxin mhux se tahdem biż-żejt jew bil-gass jew bil-faham, għalkekk mhux se jkollha ċumniji u dhahen u tniġġis. Tal-genn hux! Hija l-holma ta' kull ambjentalist. Barra minn hekk, id-dawl tax-xemx huwa infinit¹ u jiġi wahdu, bla thaffir jew tbatija jew spejjeż!

Dan l-impjant se johloq biżżejjed elettriku biex jaqdi 8000 dar (qisu rahal daqs Birkirkara). Se tkun l-ikbar pawer stejxin solari fid-dinja.

Kos, għaliex ma nibnux wahda hawn Malta wkoll, daqs kemm għandna xemx! Kieku nsolvu l-problema tat-tniġġis ta' l-arja, u l-elettriku jiġina b'xejn.

Il-problema hi li dawn it-tip ta' impjanti jiehdu hafna hafna art. L-impjant ta' Serpa se jiksi biċċa art daqs 73 grawnd tal-futbol! Veru li Malta għandna hafna xemx, imma sfortunatament m'għandniex hafna art!

¹**infinit:** ma jispiċċa qatt. Proprijament anke d-dawl tax-xemx xi darba għad irid jinhela u jispiċċa, imma baqagħlu xi 5 biljun (5,000,000,000) sena. Mhux ha tkun problema għalissa :-)

1 halliena...

Eżatt 10 snin ilu, f'Il-Hutafa 14 (Mejju-Gunju 1996) konna gibna fuq il-**Bali Starling** *Leucopsar rothschildi*, għasfur rarissmu li jghix f'Bali, gżira fl-Indoneżja. Konna habbarna li minn 14, in-numru totali ta' Bali Starlings fid-dinja kien tela' għal 40.

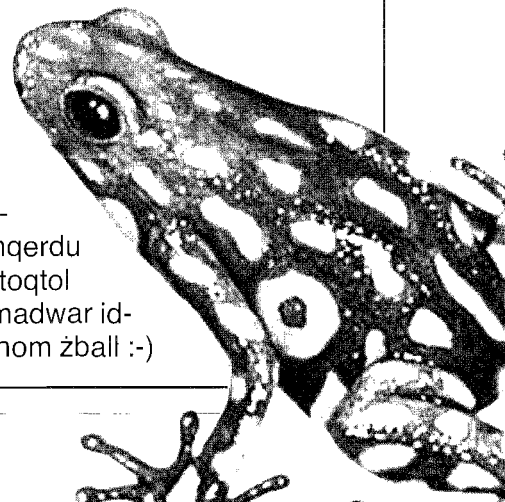
Imma issa smajna li wara tant sforzi biex jiġi mħares, dan l-għasfur spiċċa għal kollox mis-selvaġġ! :-)

Baqa' biss xi ftit miżmumin f'gagēg.

...u 2 ġew lura!

Żewġ speċi ta' żringijiet, is-**Santa Marta Harlequin Frog** u s-**San Lorenzo Harlequin Frog**, dan l-ahhar reġġu nstabu wara li kienu ilhom 14-il sena ma jidhru :-)

Instabu f'riserva fis-Sierra Nevada di Santa Marta f'Colombia. Ix-xjenzati kienu hasbu li dawn iż-żewġ żringijiet inqerdu bil-marda li qed toqtol hafna żringijiet madwar id-dinja. Imma kellhom żball :-)

X'se nara?

Jason Aloisio iġġidilna kif naraw u nagħrfu xi għasafar li jkunu magħna f'daž-żmien tas-sena.

lċ-ċiefa

lċ-ċiefa hija għasfur tal-baħar li tbejjet fl-irdumijiet. Ghalkemm tersaq lejn il-bejta bil-lejl, mhux daqshekk diffiċli biex taraha. Fittex bit-tromba fuq il-baħar xi siegħa qabel inżul ix-xemx u għandek tara għadd sabih ta' ċief, avolja jkun għadu bogħod mill-art. lċ-ċiefa għandha titjira hafifa u tigglajdja fil-baxx, kwazi tmiss ma' wiċċ il-baħar. Ġieli tara mijiet ta' ċief ihuf wara xi troler tas-sajd jew migburin flimkien f'wiċċ il-baħar.

L-ewwel darba li tkun ix-Xlendi filgħaxija, itla' san-naha tat-torri u jekk ma jkunx qamar, għandek tisma' l-aġġat taċ-ċief qisu hafna tinwih ta' qtates.

Jew ejja l-harġa
bil-lanca (ara pġ 6)

(Għasafar Madwarna p 6)

il-bufula sewda

Min jaf kemm-il darba rajnieha u smajnieha u ma tajniex kasha għax ħsiebieha għasfur tal-bejt. Il-bufula sewda ssibha kullimkien, u spiss tinżel fil-ġonna u l-btiehi.

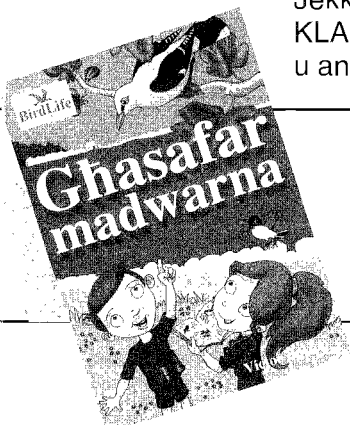
Ir-raġel għandu dahru u l-ġwienah griżi, ras sewda u ċirku ahmar madwar għajnejn. Il-mara tkun iktar fil-kannella u rasha griża. Bħall-bqija tal-buful, ma tantx toqgħod wieqfa u l-hin kollu taqbeż minn ferġha għal ohra. Meta tkun wieqfa spiss iċċaqlaq denbha.

Il-bufula sewda għandha għajta qisu xi hadd qed iċekċek ċekċieka jew kaxxa sulfarini. Jekk għandek bird table, żgur li flimkien ma' l-għasafar tal-bejt il-bufula sewda tinżel tnaqqar xi haġa.

(Għasafar Madwarna p 41)

Jekk għandek l-internet, idhol fil-websajt tal-BirdLife www.birdlifemalta.org, klikkja KLABB HUTTAF, imbagħad klikkja X'SE NARAW? u ssib iktar ritratti taż-żewġ għasafar u anke tisma' l-hoss li jagħmlu. Grazzi lil Denis Cachia, il-webmaster tal-BirdLife.

L-istampi t'hawn fuq mehudin mill-ktieb **Għasafar Madwarna** (fil-ktieb qegħdin bil-kulur). Il-BirdLife harget dal-ktieb apposta għal min irid jibda l-berdwoċing minn età żgħira. Fih tagħrif sempliċi fuq 100 għasfur, u stampi bil-kulur minn qoxra sa qoxra. U jiswa **Lm2.05** biss! Jekk għad m'għandekx... x'qed tistenna? Ċemplilna fuq 21347646 u ordna wiehed.

Sejrin hargha fuq il-bahar! Tigu maghna?

Ha mmorru dawra bil-lanċa, u ha niġbdu lejn ix-xtut ta' Ghawdex, mhux biex nieqfu u ninzlu imma biex ingawdu mill-bahar il-gmief tas-sisien gholjin tan-naha t'isfel ta' Ghawdex. Nghaddu minn taht Ta' Cenc, fejn hemm tbejjiet l-ikbar kolonja ta' ċief fil-Gżejjer Maltin. Forsi naraw ukoll xi qatgha ċief iduru jew jghumu f'wicc il-bahar. Dak il-hin iċ-ċief ikun qed jistenna x-xemx tinzel, ghax iċ-ċief ma jersaqx lejn l-art qabel ma jidlam. Ghalhekk il-harga se naghmluha filghaxija. Dak il-hin il-blat u s-sisien ikunu sbieħ wisq. Jekk inkunu super-fortunati, forsi naraw xi denfil... Waaaaw!!

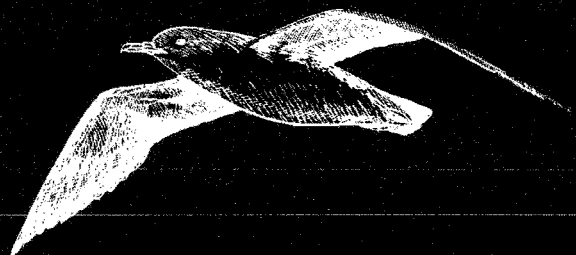
Data: **il-Gimgha 14 Lulju 2006**

Tul tal-harga: **xi 3 sigħat**

Merhba: **membri kollha u familja**

Prezz: **Lm2** kull persuna

Minhabba li l-post fuq il-lanċa huwa limitat, importanti li tibbukjaw billi ċċemplu lill-BirdLife (21347646 Mon-Fri 9am-1pm). Ċans għandkom sat-12 Lulju, imma ahsbu kmieni ghax ma ssibux post. Aktar dettalji lil min jibbukja.

'kolonja: post fejn jghix grupp kbir ta' animali ta' l-istess speċi. Animali bħal nemel u qroll jghixu hajjithom kollha fil-kolonja. Ohrajn, bħat-tajr tal-bahar (fošthom iċ-ċief), ifittxu l-kolonja biss għall-istaġun tal-bejta.

FTAKAR

Kull sena li inti
gġedded il-mizata fi
Klabb Huttaf
nibaghtulek poster kbir
bil-kulur mis-sensiela
Hieles, Haj u Sabih!
Kull sena l-poster
ikollu għasfur differenti.
Did-darba l-ghasfur huwa
russett tas-siġar

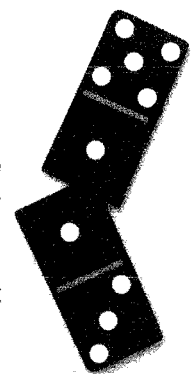
Dominoes!

Għażiż Editor,

Meta qrajt f'*Il-Huttafa* 71 fuq dak l-ghasfur tal-bejt li qatlu fl-Olanda veru għedt kemm kienu boloh dawk in-nies. Veru li waqqa' 23,000 dominoes, imma dak l-ghasfur anke hu kiser ir-rekord tad-dinja, ghax huwa l-iktar għasfur fid-dinja li waqqa' dominoes!!

Nixtieq illi *Il-Huttafa* tibqa' interessanti.

Mario Żammit
Sigġiewi

Għażiż Mario,

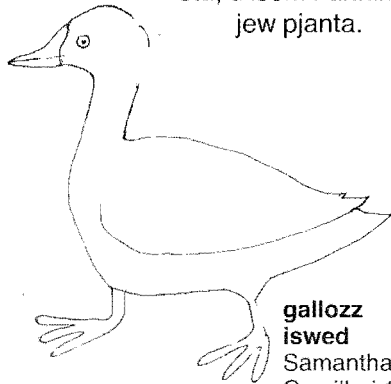
Veru li qed tghid, forsi jgibuh fil-Guinness Book of Records ukoll. Dwar *Il-Huttafa*, naċċertak li nibqghu naghmlu mill-ahjar li nistghu.

L-Editor

ga r i a

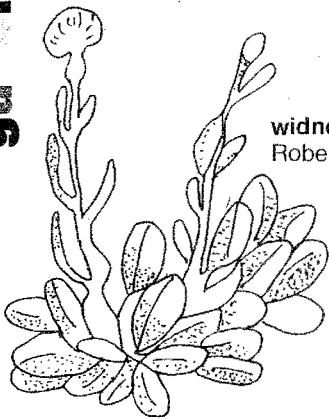
pitirross
Ian Mangion 11

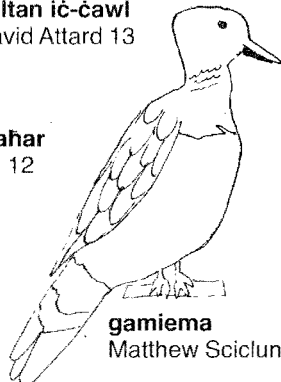
**gallozz
iswed**
Samantha
Camilleri 10

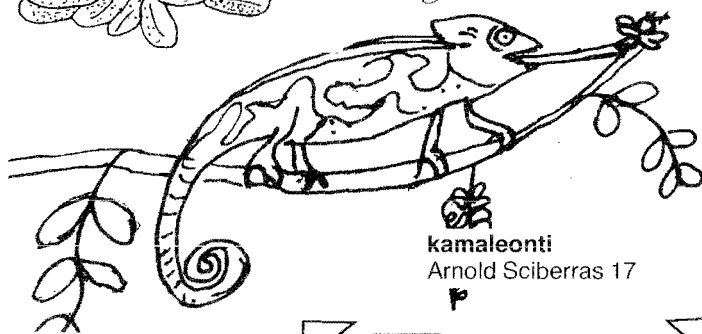
sultan iċ-ċawl
David Attard 13

widnet il-baħar
Robert Said 12

gamiema
Matthew Scicluna 13

kamaleonti
Arnold Sciberras 17

U ejja, man!
Din dubbiena?!

Ghandek raġun
tistaqsi xbin! Dik
hija fjura, tip ta'
orkida fil-fatt.

Nghidulha
dubbiena ghax
ghandha petala
speċjali, li qisha
insett qed iżur il-
fjura!

Dubbiena
Luke Vella 12

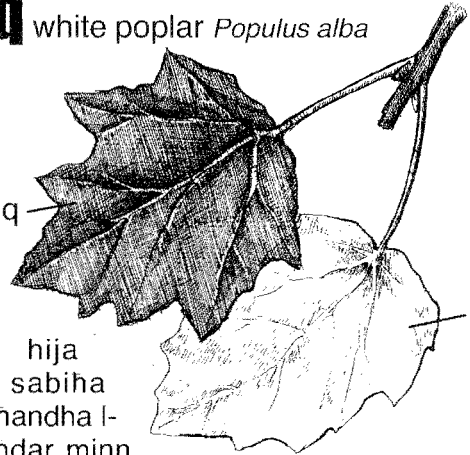

BI-Gheruq u x-Xniexel

Harsa lejn siġar indigeni ta' Malta

Il-Luq white poplar *Populus alba*

aħdar
minn fuq

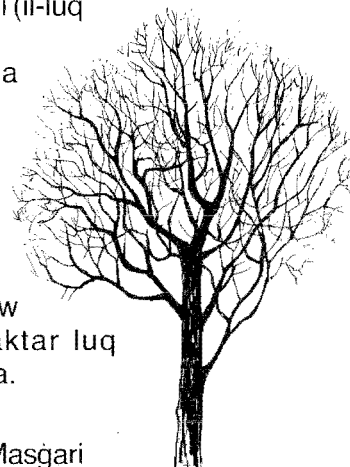
abjad
minn taħt

Il-luq hija siġra sabiha hafna. Ghandha l-weraq aħdar minn fuq u abjad minn taħt, u meta jitqanqlu f'żiffa jfiddnu lis-siġra u jaghtuha dehra mill-isbah. Iz-zokk ewlieni huwa wkoll abjad fiddien. Il-luq hija horfija, ghax twaqqa¹ l-weraq fix-xitwa.

Il-luq iħobb hamrija umda, u għalhekk dis-siġra ma tikbrix f'hafna mkejjen hawn Malta. Madankollu hija mifruxa sew, ghax fl-imghoddi ntuzat għat-tmasġir ta' qiegh ta' widien bħal Wied il-Qlejja (iċ-Chadwick Lakes) u Wied il-Fiddien. Baqa' wkoll fdal ta' msaġar naturali tal-luq, bħal fil-Buskett u fil-Girgenti. Nafu li fl-1621 kien hemm 9 luqiet f'Wied Hażrun - illum hemmhekk fadal wahda biss! Jien kont tlaħt lill-bidwi t'hemm biex jiehu hsiebha, u hekk għamel, ghax is-sena l-oħra rajt tliet bghula telghin madwar ommhom!

Il-luq jixxettel mill-baġħal¹, miż-żerriegħa jew bil-biċċa. Il-magġoranza tas-siġar tal-luq ta' Malta huma rġiel (il-luq hija diojka²).

Din is-siġra għandha tintuża għat-tmasġir ta' qiegh il-widien, inhawi milwiema³ u anke fejn hemm xi għajn ta' ilma helu. Nisperaw li naraw hafna aktar luq jithawwel f' pajjżna.

Charles Grech il-Masġari

¹**baġħal**: (plural bghula) ferġha li s-siġra ttella' mill-hamrija, li minnha ssir siġra oħra.

²**diojka**: siġra li tkun jew raġel jew mara. Hafna siġar mħumiex diojċi, imma ikunu rġiel u nisa fl-istess pjanta.

³**milwiem**: post fejn jingabar jew jgħaddi l-ilma.

Victor Falzon

Victor Falzon

Kif iqabbżuheli!

Ta' spiss inhobb nimxi f'wied viċin fejn noqgħod, u kemm-il darba niltaqa' ma' kaċċaturi li jghiduli biex inwarrab minn hemm. Dan huwa wiehed mill-atteġġjamenti egoistiċi tagħhom. Għaliex ma nistax ingawdi n-natura jien?

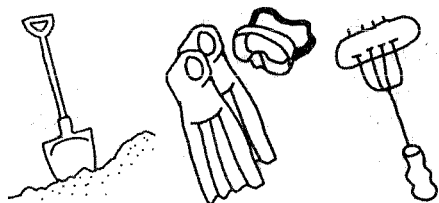
Darba minnhom kont ma' habib u ltqajna ma' kaċċatur. Bdejna nkellmuh u qajjimna diskussjoni fuq il-kaċċa. Dal-kaċċatur stqarr li l-ghasafar ihobbhom f'idejh, u anke ammetta li meta ma jghaddi xejn malajr jittrenja fuq il-huttaf jew l-ghasafar tal-bejt...

Jien dan il-kliem ma niflahx nisimghu aktar. Minhabba dawn l-egoisti ma nistghux ingawdu l-ghasafar fl-ambjent tagħhom. Għalhekk għandna bżonn kemm jista' jkun nies fuq in-naha tagħna. Nista' nġid li l-affarijiet marru għall-ahjar milli kif kienu qabel, però xorta għad baqa' hafna xogħol x'isir. Jien kunfidenti li xi darba din il-gwerra kontra l-kaċċa nirbhuha ahna!

Inhegġeġ lill-membri Falkuni biex jiġu l-attivitajiet li ġejjin għax mhux ta' min jitlifhom, u hajru lill-hbieb tagħkom biex jiġu ukoll!

Qabel nagħlaq, f'isem il-Falko nixtieq nġid GRAZZI KBIRA lil Justin Vassallo tax-xogħol li għamel magħna.

Matthew Borg Cardona
Ko-ordinatur Falko

Xogħol. Ghawm. Barbikju

Il-Ġimgha 7 Lulju 2006

Ha mmorru nagħtu daqqa t'id fuq xogħol hafif l-Għadira, u wara ġirja għall-baħar u anke nagħmlu barvikju veġetarjan.

Ghawdex bil-lejl

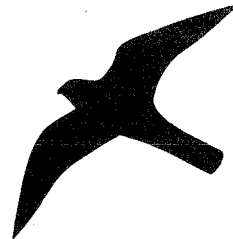
21-22 Lulju 2006

Ha naqsmu għal Ghawdex biex nisimghu l-agħjat taċ-ċief matul il-lejl. Nitilghu l-Ġimgha u ninzlu lura s-Sibt.

Għal aktar tagħrif fuq l-attivitajiet ċempel lil Matthew fuq **99886811**

FAL

Zgħażaġh BirdLife Malta

Victor Falzon

Ġurnata Kemmuna

il-Hadd 7 Mejju 2006

Kienet wahda mill-ewwel ġranet sbieħ li kellna dis-sena u mix-xemx ma konniex se nkunu neqsin. Wasalna Kemmuna u kif inżilna mid-dgħajsa rajna xi **żanzarelli tat-tikek** li dakinhar Kemmuna kienet miżghuda bihom. Rajna wkoll **żanzarelli tal-kullar** u diversi **bekkafiki** fl-arbuxelli ta' madwarna. Kif tlajna f'it iktar fl-gholi rajna **baghdan** u **russett** fil-bogħod. Rajna wkoll **gamiema** għajjena tistrieħ fuq hajt tas-sejjieħ, xena li minhabba l-famuża deroga¹ tal-kaċċa fir-rebbiegha għad ma tantx nistghu narawha f'Malta.

Insomma, fl-ewwel siegħa tellajna lista mhux hażin, u ma tantx imxejna għax il-hin kollu nieqfu biex nagħrfu l-ghasafar!

Wasalna fir-ringing station tal-BirdLife fejn sibna lil Justin jirringja l-ghasafar, meġġun minn Simon u Matthew, membri antiki tal-Falko. Hawnhekk rajna fl-idejn dawk l-ghasafar li rajna waqt il-berdwoċing. Żidna wkoll għasafar li konna għadna ma rajniex, bħal **daqquqa tat-toppu** u **buċaqq tas-silla**.

Komplejna nduru ma' Kemmuna, u rajna xi **merilli** u **gawwi** ma' l-irdumijiet li hemm fuq dil-gżira. Waqt li konna qed nistrieħu fil-bajja ta' Santa Marija, xi membri ġew jiġru jghidulna li aktarx kien hemm **buqraqj** fis-siġar tal-bruk hdejn il-kampsajt. Morna naraw u hekk kien. Sfortunatament kien ferut, u stajna naqbdueh biex imbagħad għaddejnieh lill-BirdLife halli jkomplu jikkurawh.

Din kienet l-unika haġa li hallitilna toġhma hażina f'ġurnata daqstant sabiħa, għax indunajna li mhux gamiem u summien biss qed jinqatlu bis-saħħa tad-deroga tar-rebbiegha!

Stefan Azzopardi

Victor Falzon

¹**deroga**: L-Unjoni Ewropea għandha sett liġijiet li l-membri kollha jridu jobdu. Wahda minnhom hi li fir-rebbiegha ma ssirx kaċċa. Biex il-kaċċaturi ma jhduhiex bi kbira, il-Gvern Malti kien għamel deroga (eċċezzjoni) biex iħalli l-kaċċaturi jispjraw fir-rebbiegha. Il-BirdLife qed titħabab hafna biex din id-deroga tispiċċa!

wisq wisq dawli

Elisabeth Conrad

Issa li beda s-sajf, nibdew nghaddu iktar serati barra għall-frisk. Dan jaghtina ċans tajjeb biex napprezzaw aspett iehor tan-natura: il-ġmiel tas-sema bil-lejl, bid-diversi stilel u pjani. Però iktar ma jmur iktar qed isir diffiċli li ngawdu l-ġmiel ta' sema lejli. Dan minhabba dak li nghidulu *light pollution* - tniġġis bid-dawl.

QATT MA RAW !

It-tniġġis bid-dawl isehh meta s-sema bil-lejl ma jkunx jidher sew minhabba dawl artifiċjali. F'lejl ċar bla qamar għandna naraw sa 2600 stilla. Imma kemm minna qatt raw daqshekk stilel? Malajr issib xi bozza tghammxek!

Meta f'Awwissu 2003 mar id-dawl fi New York City kollha u waqa' dlam ċappa, hafna nies qalu li kienet wahda mill-ftit drabi f'hajjithom li raw il-kwiekeb, uhud minnhom l-ewwel darba! F'lejla normali tant ikun hemm dawl artifiċjali minn bini, tabelli, reklami eċċ li l-istilel ma jidhru xejn.

SEMA ORANĠJO !

Hafna drabi dan it-tniġġis ikun tort ta' disinn hażin. Meta bozoz jiddisinjawhom hażin, hafna mid-dawl jahrab 'il fuq flok 'l isfel. Dad-dawl żejjed jirrifletti minn fuq trab fl-arja, u s-sema flok iswed taqtghu b'sikkina, tidher oranġjo mdennes jew anke fir-roża. Il-lampi ta' barra suppost li jdawlu t-triq, mhux is-sema! Din kollha hela ta' enerġija.

AJMA RASI !

Ilkoll nixtiequ ngawdu sema nadif u ċar, imma t-tniġġis bid-dawl mhuwiex biss kwistjoni ta' estetika. Jaffettwa wkoll is-saħha tagħna u ta' xi ekosistemi¹. Studjużi sabu li dawl persistenti jwassal għal iktar gheja, iktar uġiġh ta' ras u iktar ansjetà. Hemm teoriji li d-dawl żejjed iżid xi tipi ta' kanċer.

IMHAWDIN U MFIKKLIN !

Insetti li jtiru fid-dlam, bħal bahrijiet, ibatu biex isibu triqthom għax id-dawl ihawwadhom. Minhabba f'hekk ibatu wkoll dawk il-pjanti li jiddakkru minn dat-tip ta' insetti.

Hemm ukoll xhieda li t-tniġġis bid-dawl iwassal għal blooms² ta' alga fil-baħar. Dan għaliex id-dawl żejjed ifixkel l-organiżmi li suppost ikissru dawn il-blooms. Id-dawl ihawwad ukoll l-ghasafar li jtiru bil-lejl (bhaċ-ċief) jew li jpassu fid-dlam.

FAĊLI SSOLVIHA !

Hemm hafna mezzi kif insolvu l-problema ta' light pollution. Kif għedna, disinn tajjeb ta' lampi jgħin hafna. Haġa oħra hi li xi toroq jinxteghlu bil-lejl għalxejn, speċjalment matul il-ġimgha. Dawn għandhom jintfew meta mhemmx bżonnhom, forsi bl-użu ta' tajmers. Jew jintużaw dawl li f'xi hinijiet tal-lejl titnaqqsilhom il-qawwa.

'QAS BISS JAFU !

Il-problema hija wkoll għax l-awtoritajiet għadhom LANQAS JAFU li t-tniġġis bid-dawl huwa problema! Veru li dan it-tniġġis ma jhammiġx bid-dhahen (direttament), imma jibqa' xorta tniġġis. Hemm bżonn li nharsu l-ftit postijiet li għadhom mudlama bil-lejl (dark-sky areas), u nippruvaw innaqqsu d-dawl żejjed f'postijiet fejn id-dawl hemm bżonn.

¹ekosistemi: grupp ta' pjanti u animali li jgħixu u jiddependu minn xulxin
²bloom: kultant ċerti algi jzidu hafna fin-numru, tant li xi drabi jagħtu kulur lill-baħar. Il-kawża tista' tkun il-temperatura, tniġġis jew xi żbilanċ ekoloġiku.

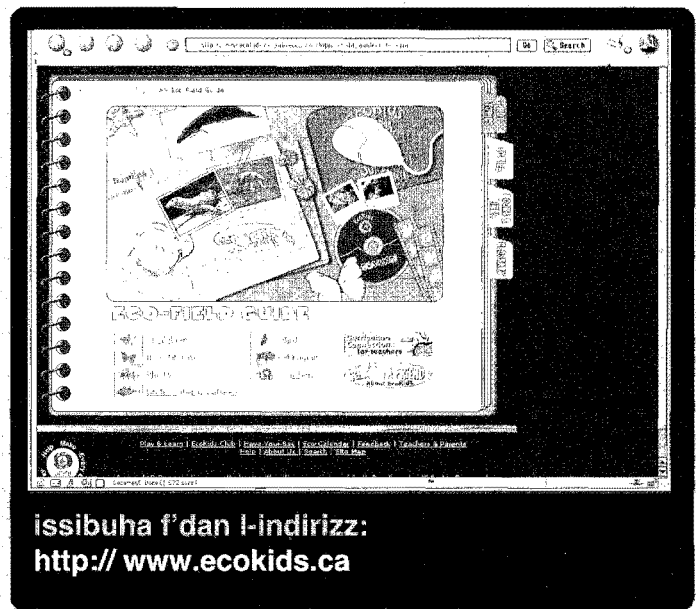
Sibtha fix-Xibka!

Websajts fuq in-natura mill-internet

Ecokids

Is-sajt ta' din id-darba jismha EkoKids u bhas-soltu hija sajt interattiva b'xalata attivitajiet u loghob ghalikom it-tfal, kollha b'tagħlim dwar l-ambjent. Għandkom screensavers u wallpapers xi tniżżlu minbarra tislibiet u wordsearch. Morru dawra f'razzett organiku jew għinu lil Anita tnaddaf il-kamra waqt li titgħallmu terġġhu tużaw u tirričiklaw affarijiet li nsibu fid-dar. Inkella tithajru tippruvaw tghaqqudu xi jigsaw puzzle? Fil-parti li jismha *Play and Learn* issibu suġġetti bħal tniġġis, skart, Earth Day, l-enerġija, tibdil fil-klima, l-isparju u oħrajn. Fuq kolloxx, għax ma tagħtux titwila lis-slaixxow biex b'hekk tagħmlu bħal safari zghir ta' l-ispeċi differenti ta' animali li jeżistu!

Janet u Amy Gerardi

issibuha f'dan l-indirizz:
[http:// www.ecokids.ca](http://www.ecokids.ca)

Għal kull membru li ddanhal fil-Klabb intli tiegħu

- 3 pitazzi
- stiker bil-kulur
- 15-il punt fil-Huttagafattiva

Hajjar lil shabek u lil hutek jidhlu fi Klabb Huttagaf...

Tihom kopja ta' dil-formola biex jimlewha...

Imla isfel nett id-dettalji tiegħek stess...

Ibghat kolloxx lil BirdLife Malta, flimkien mat-Lm3 tal-membri l-gdid.

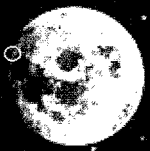
Tgattax il-magazin - aghmel kopja!

Dettalji tal-membri l-gdid	isem u kunjom		
	indirizz		
	postcode		
	data tat-twelid	telefon	imejl
	liema skola jattendi		
Dettalji tiegħek stess	isem u kunjom		
	indirizz		
	postcode		
	membership number	telefon	imejl
	liema skola tattendi		

Ibghat kolloxx lil BirdLife Malta 57/28 Triq Rigord, Ta' Xbiex MSD 12

Tibghatx flus bil-posta, imma ċekk (pagabbli lil BirdLife Malta) jew inkella 43 bolla tas-7c (jekk self-adhesive tant ahjar!).

Ajma
hej!!

Blummmm!

Victor Falzon

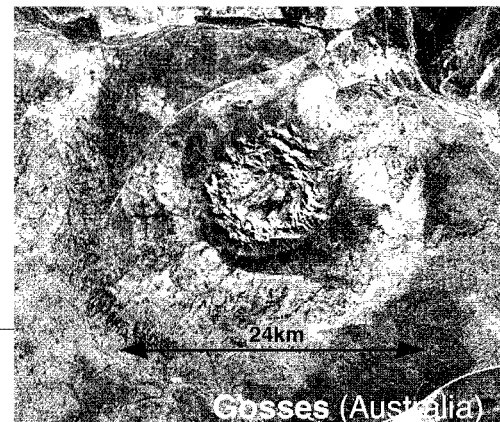
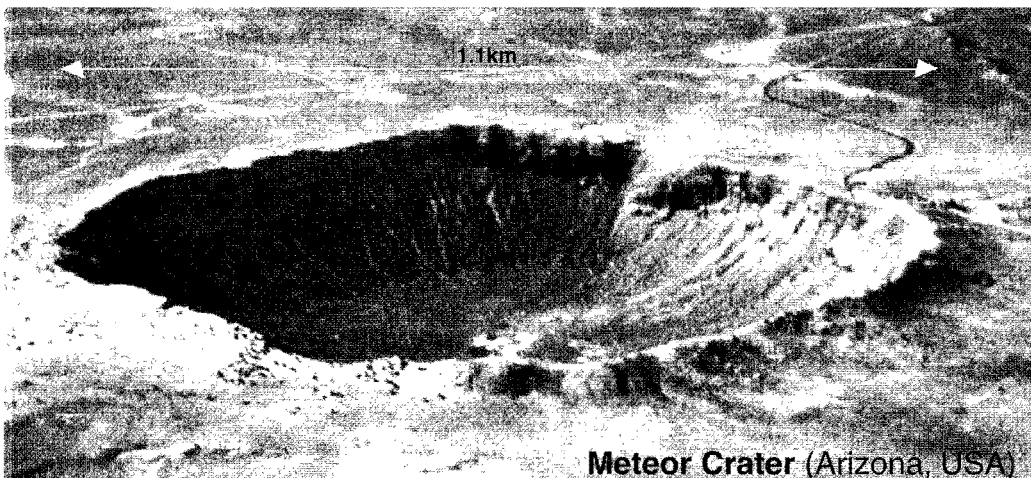
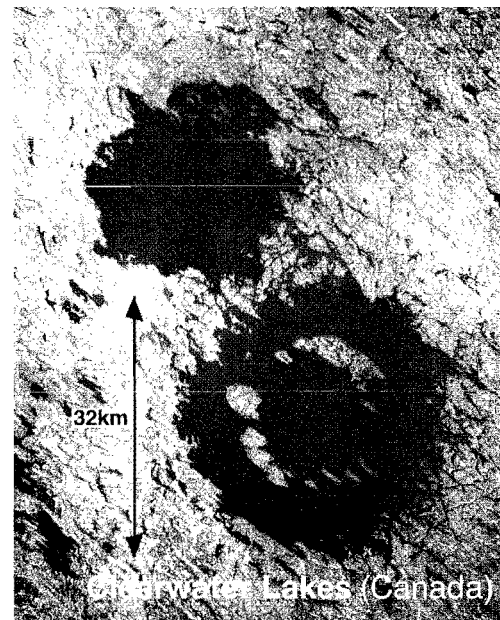
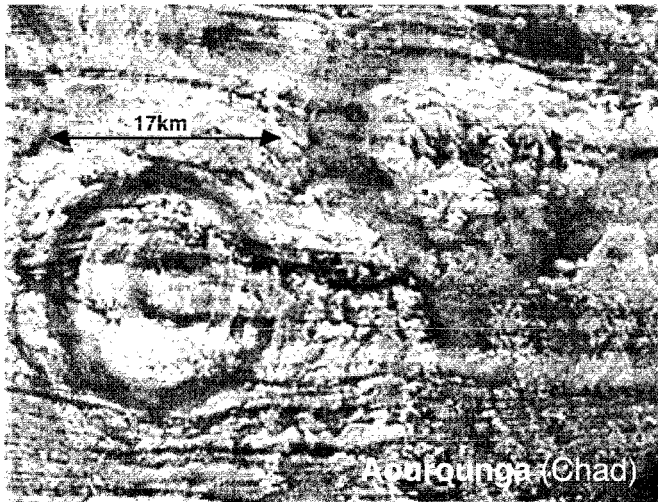
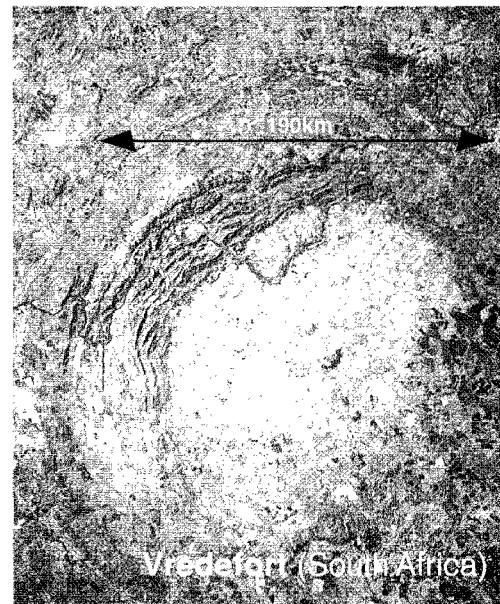
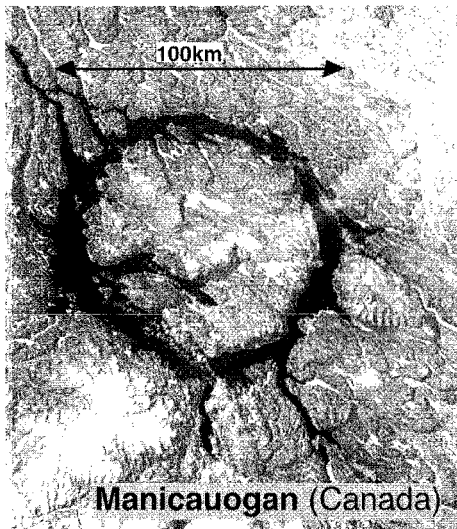
Hotspots did-darba ma dahalx. Minflok qed ingibu artiklu fuq tip iehor ta' hotspot!! :-)

Meta naraw wiċċ il-qamar minn tromba jew fuq stampa naraw hafna dwawar u ċrieki. Kif nahseb tafu, dawk huma **krateri**, hofor enormi li jsiru meta blata kbira tinżel sparata mill-ispazju u tahbat ma' l-art. Kontu tafu li fid-dinja taghna wkoll ghandna hafna krateri?

Fl-ispazju hemm hafna ġebel jigr, u fid-dinja waqghu hafna minnhom. Mal-habta haffru wkoll krateri enormi fl-art. Uhud, bhall-Meteor Crater, fl-iStati Uniti, jidhru sew u jigbdu lejhom hafna turisti. Imma hafna krateri ohrajn tant ghadda żmien minn fuqhom li tmermru u llixxaw bl-elementi (rih, xita, silġ eċċ) u llum bilkemm tinduna bihom mill-art ghax tahsibhom gholjiet, widien u ghadajjar. Imma mill-gholi (per eżempju minn space shuttle) tidher cara l-forma tonda taghhom. Hawnehk hawn ritratti ta' ftit minnhom.

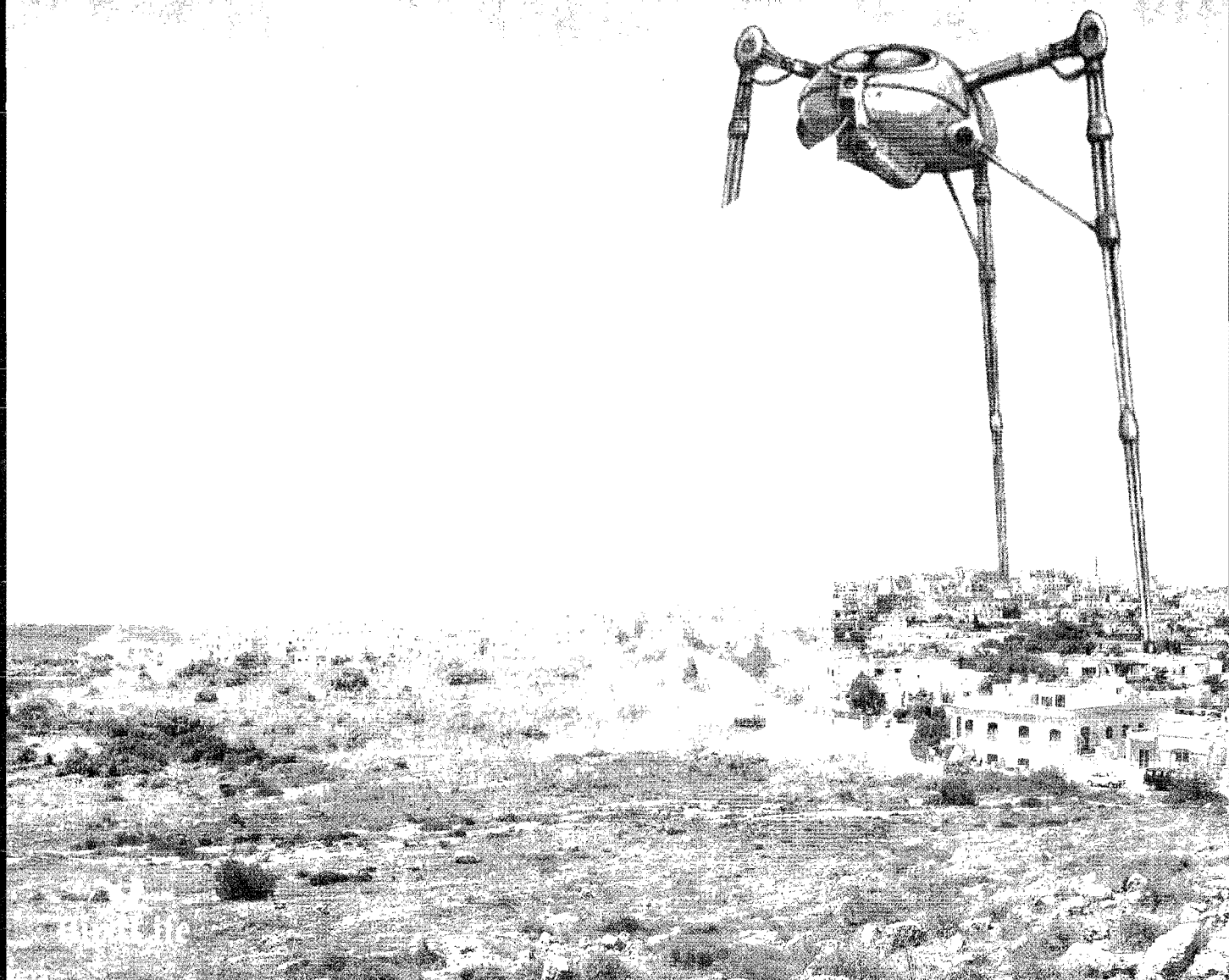
Dan il-hbit mill-ispazju jista' jikkawża dizastri kbar f'dinja mimlija hajja. Jghidu li d-dinożawri mietu 65 miljun sena ilu wara li blata kbira (meteora) tkahhlet fl-art fejn illum hemm Mexico. Il-forma ta' dan il-krater m'ghadhiex tidher illum.

Min jaf bhalissa stess, miljuni ta' kilometri 'l boghod, hemmx xi haġra enormi ġeja tlebbet lejn id-dinja taghna...

Attakk

fuq l-ambjent

Attakk iehor mistenni jaġbat għall-ambjent naturali ta' Malta, attakk qawwi ta' terrapien, ġebel u bini. L-attakk mhux ġej minn Mars, imma mill-Maltin stess.

Fir-ritratt taraw parti mill-kampanja li tmiss mal-Mellieha. Bhalissa din l-art fiha għelieqi żgħar, saghtar u harrub. Din l-art se tinbena, u bhalha ha jinbnew hafna rqajja' ohra f'Malta u Ghawdex li s'issa kienu kampanja.